

POSODI Z ŽIGOM LONČARJA IZ RABELČJE VASI V PTUJU

PAOLA KOROŠEC

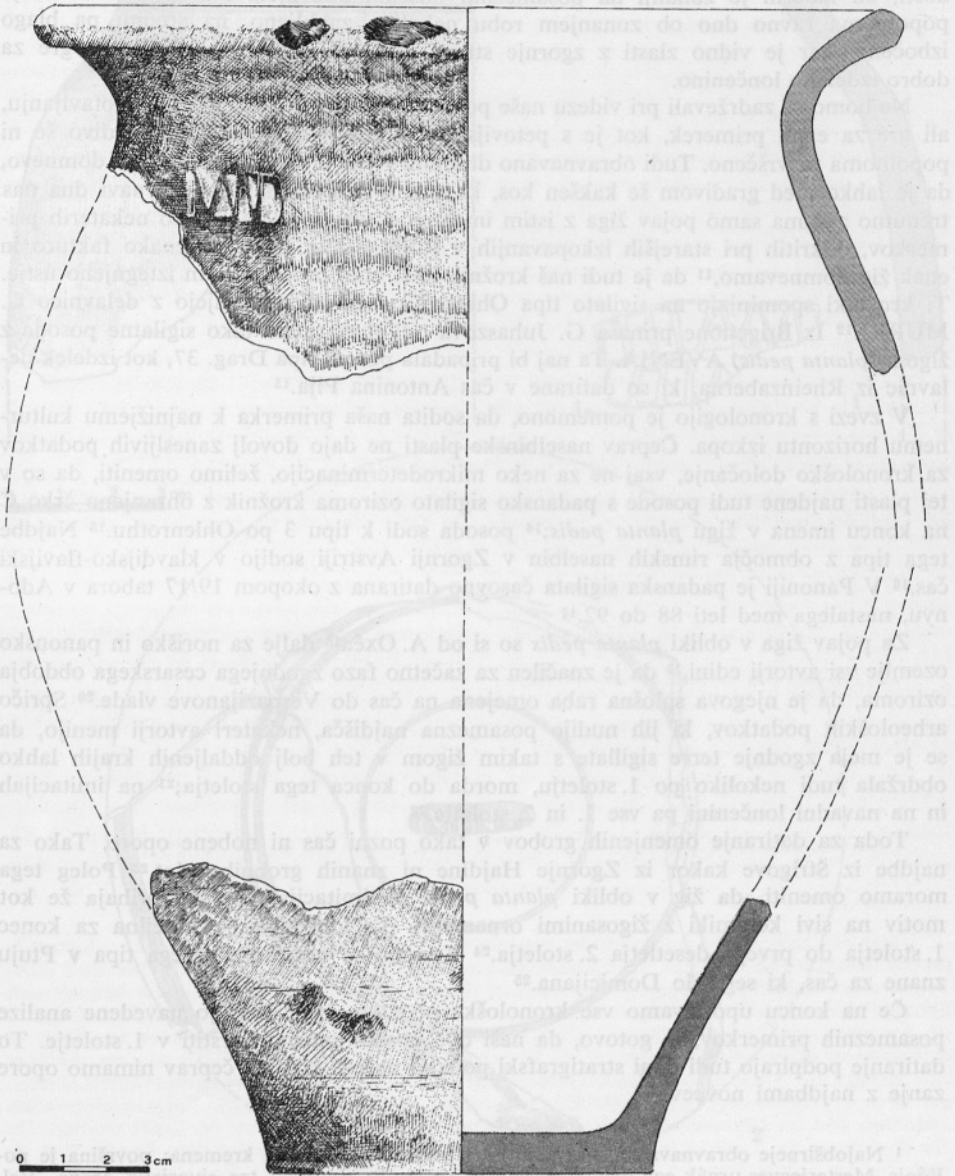
Ljubljana

Med antičnimi keramičnimi izdelki so vedno pritegovale pozornost posode z vtisnjnimi žigi izdelovalca ali delavnice, kjer so bile izdelane. Čeprav so posamezni izdelki sodili v zvrst prvorazredne lončenine ali lončenine, ki jo uvrščamo med kuhinjsko posodje (semkaj spadajo tudi žare), vedno dajejo številne možnosti za presojanje ekonomskih in kulturnih pojavov posameznih obdobj rimske dominacije v krajih izven meja Italije.

Čeprav so raziskovanja zadnjih let v Rabelčji vasi v Ptuj (novogradnja stanovanjskega bloka B-V) odkrila številne primerke in dala dragocene podatke o tovrstni produkciji, se bomo zadržali samo ob dveh posodah z žigom imena AVINIA oziroma AVENIA. To ime, kot bomo videli, ni neznano na območju starega Poetovia in nekateri avtorji ga celo prištevajo med imena lončarjev, ki so na tem prostoru imeli svoje delavnice.¹

Poznamo torej dva odlomka žare ovalno podolgovate oblike z blago izvihanim ustjem, z zaobljenim robom ter z ravnim ostro ločenim dnom.² Na ramenu je štirioglat žig izdelovalca, ki na prvi pogled daje vtis odtisnjene imena NINIA (T. 1). Toda s primerjavami so dognali, da odtisnjene črke v bistvu sestavljajo v ligaturi ime AVINIA, inачice imena AVENIA.³ Podobne oblike posod z enakim imenom so poleg areala nekdanjega Poetovia znane tudi z drugih najdišč.⁴ Taki keramiki so nekateri raziskovalci posvetili posebno pozornost. Gre za najdbe iz Štrigove,⁵ kjer je bila med ostalimi predmeti najdena tudi žara z žigom AVINIA. Najdba je po posameznih elementih datirana z denarjem kot zaključena kulturna celota⁶ v prva desetletja 2. stoletja.⁷ Spričo dejstva, da leži v »relativno mlajšem delu legijskega grobišča«,⁸ je podobno datirana žara iz Zgornje Hajdine, za katero ravno tako ne poznamo grobne celote; na tej žari je dvojni žig z še neprečitanim imenom.⁹

Da delavnica ali lončar nista izdelovala samo tega tipa posode, priča del dna nekega krožnika (T. 2: 2), ki je izdelan iz dobro prečiščene gline s primešanim sljudastim peskom in je enakomerno opečnato rdeče čvrsto žgan. Sledovi svetlo rdečega, skoraj prozornega lošča kažejo, da je bila posoda razen na spodnji strani dna po pečenju prevlečena s sjajno prevleko še na zunanji in verjetno tudi na notranji strani. Sredi dna je ohranjen žig v obliki *planta pedis* z enako odtisnjanim imenom AVINIA v ligaturi. Sam žig nima zaznamovanih prstov, marveč je na vrhu dokaj stisnjen in na tem mestu oddeljen s

T. 1

kratko prečno črto. Enaka omejitev je tudi na mestu pete. Prvi dve črki imena sta dokaj izbrisani. Poleg žiga sta na dnu vrisana še dva koncentrična kroga različne velikosti, od katerih je zunanji na posameznih odsekih podvojen. Na spodnji strani je popolnoma ravno dno ob zunanjem robu nekoliko zaobljeno, na sredini pa blago izbočeno, kar je vidno zlasti z zgornje strani. Faktura posode izpričuje, da gre za dobro izdelano lončenino.

Ne bomo se zadrževali pri videzu naše posode v zgornjem delu, niti pri ugotavljanju, ali gre za enak primerek, kot je s petovijskega areala,¹⁰ ker izkopano gradivo še ni popolnoma razvrščeno. Tudi obravnavano dno ima sveže prelome, kar vsiljuje domnevo, da je lahko med gradivom še kakšen kos, ki sodi k tej posodi. Pri obravnavi dna nas trenutno zanima samo pojav žiga z istim imenom v *planta pedis*. Spričo nekaterih primerkov, odkritih pri starejših izkopavanjih v Ptujju, lahko glede na enako fakturo in enak žig domnevamo,¹¹ da je tudi naš krožnik imel oblo profilirano in iztegnjeno ustje. Ti krožniki spominjajo na sigilato tipa Ohlenroth 4 in jih povezujejo z delavnico C. MURRI.¹² Iz Brigetione prinaša G. Juhaszova odlomek ravno tako sigilatne posode z žigom (*planta pedis*) AVENIA. Ta naj bi pripadala posodi tipa Drag. 37, kot izdelek delavnice iz Rheinzaaberna, ki so datirane v čas Antonina Pija.¹³

V zvezi s kronologijo je pomembno, da sodita naša primerka k najnižjemu kulturnemu horizontu izkopa. Čeprav naselbinske plasti ne dajo dovolj zanesljivih podatkov za kronološko določanje, vsaj ne za neko mikrodeterminacijo, želimo omeniti, da so v tej plasti najdene tudi posode s padansko sigilato oziroma krožnik z ohranjeno črko C na koncu imena v žigu *planta pedis*;¹⁴ posoda sodi k tipu 3 po Ohlenrothu.¹⁵ Najdbe tega tipa z območja rimskih naselbin v Zgornji Avstriji sodijo v klavdijsko-flavijski čas.¹⁶ V Panoniji je padanska sigilata časovno datirana z okopom 19/17 tabora v Adonyu, nastalega med leti 88 do 92.¹⁷

Za pojav žiga v obliki *planta pedis* so si od A. Oxéa¹⁸ dalje za noriško in panonsko ozemlje vsi avtorji edini,¹⁹ da je značilen za začetno fazo zgodnjega cesarskega obdobja oziroma, da je njegova splošna raba omejena na čas do Vespazijanove vlade.²⁰ Spričo arheoloških podatkov, ki jih nudijo posamezna najdišča, nekateri avtorji menijo, da se je meja zgodnje terre sigillate s takim žigom v teh bolj oddaljenih krajih lahko obdržala tudi nekoliko po 1. stoletju, morda do konca tega stoletja;²¹ na imitacijah in na navadni lončenini pa vse 1. in 2. stoletje.²²

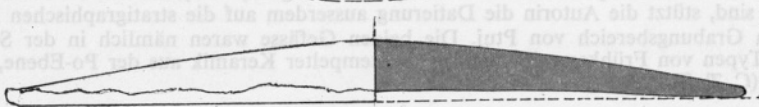
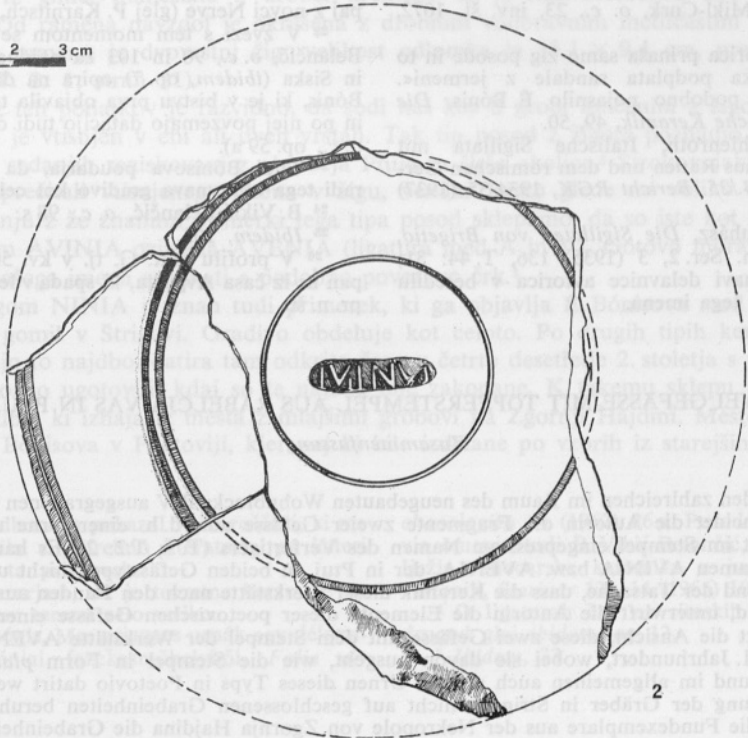
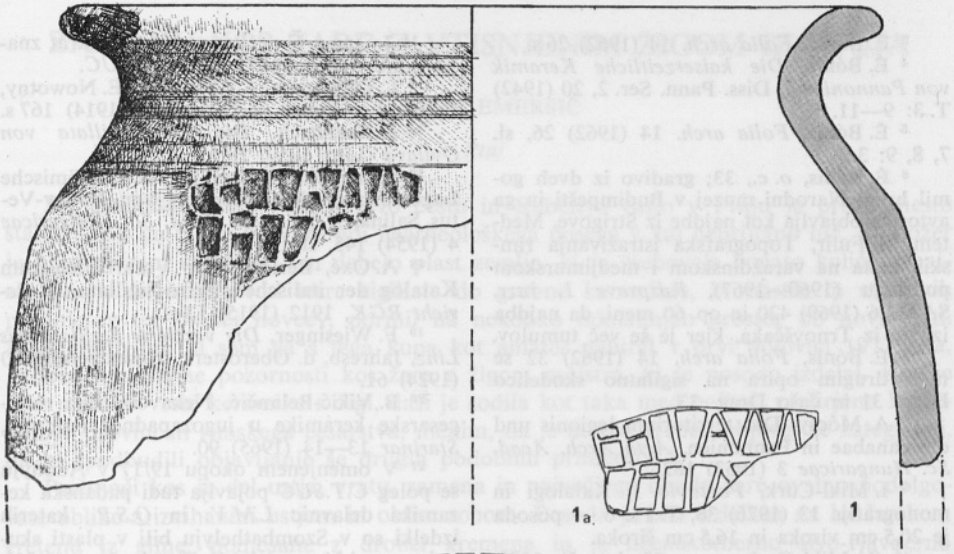
Toda za datiranje omenjenih grobov v tako pozni čas ni nobene opore. Tako za najdbe iz Štrigove kakor iz Zgornje Hajdine ni znanih grobnih celot.²³ Poleg tega moramo omeniti, da žig v obliki *planta pedis* na imitacijah sigilate prihaja že kot motiv na sivi keramiki z žigosanimi ornamentami. Ta lončenina je značilna za konec 1. stoletja do prvega desetletja 2. stoletja.²⁴ Končno so tudi žare našega tipa v Ptujju znane za čas, ki sega do Domicijana.²⁵

Če na koncu upoštevamo vse kronološke podatke, ki jih nudijo navedene analize posameznih primerkov, je gotovo, da naši dve posodi smemo uvrstiti v 1. stoletje. To datiranje podpirajo tudi dani stratigrafski podatki našega izkopa, čeprav nimamo opore zanje z najdbami novcev.²⁶

¹ Najobširneje obravnava to vprašanje É. Bónis, Mesterjegyes urnák egy délnyugat-pannóniai fazekasműhelyből, *Folia archaeologica* 14 (1962) 26 s.

² Del ustja, vratu in ramena ter kos dna in spodnjega dela posode, izdelane iz zemlje,

pomešane z drobcami kremenja; površina je porozna in sivočrna ter sivorjavo žgana. Vel. fragm. 8,7 × 13,5 cm in 7,9 × 13,35 cm; pr. ustja 20,4 cm; pr. dna 9,15 cm; domnevna viš. posode 29,0 cm. Najdena je v kvadrantu 22, 0,85 m globoko.

T. 2

³ É. Bónis, *Folia arch.* 14 (1962) 26 s.
⁴ É. Bónis, *Die kaiserzeitliche Keramik von Pannonien I*, Diss. Pann. Ser. 2, 20 (1942) T. 3: 9—11.

⁵ É. Bónis, *Folia arch.* 14 (1962) 26, sl. 7, 8, 9: 3.

⁶ É. Bónis, *o. c.*, 33; gradivo iz dveh gomil hrani Narodni muzej v Budimpešti in ga avtorica objavlja kot najdbe iz Štrigove. Medtem M. Fulir, Topografska istraživanja rimskih cesta na varaždinskem i medjimurskom području (1960—1967), *Razprave I. razr.* SAZU 6 (1969) 420 in op. 60 meni, da najdba izhaja iz Trnovščaka, kjer je še več tumulov.

⁷ É. Bónis, *Folia arch.* 14 (1962) 32 se med drugim opira na sigilatno skodelico Drag. 31 in čašo Drag. 33.

⁸ A. Mócsy, Das territorium legionis und die canabae in Pannonien, *Acta Arch. Acad. Sc. Hungaricae* 3 (1953) 182.

⁹ I. Mikl-Curk, *Poetovio I*, Katalogi in monografije 13 (1976) 36, T. 11: 6 — posoda je 20,5 cm visoka in 16,5 cm široka.

¹⁰ (I. Mikl-Curk, *o. c.*, 23, inv. št. 1072, T. 7: 34).

¹¹ Avtorica prinaša samo žig posode in to kot »oblika podplata sandale z jermenii«. Glej tudi podobno pojasnilo É. Bónis, *Die kaiserzeitliche Keramik*, 49, 50.

¹² L. Ohlenroth, Italische Sigillata mit Auflagen aus Rätien und dem römischen Germanien, 24./25. *Bericht RGK*, 1934-35 (1937) 243, 248.

¹³ G. Juhász, *Die Sigillaten von Brigetio*, Diss. Pann. Ser. 2, 3 (1935) 136, T. 44: 31; pri obravnavi delavnice avtorica v besedilu ne omenja tega imena.

¹⁴ Imena s C na koncu sta za enkrat znana samo v žigih *Q.LU.C.* in *C.T.SUC.*

¹⁵ L. Ohlenroth, *o. c.*, sl. 3: 3. E. Nowotny, *Römisches Limes in Österreich* (1914) 167 s.

¹⁶ P. Karnitsch, *Die Reliefsigillata von Ovilava* (Linz 1959) 19.

¹⁷ L. Barkóczy, É. Bónis, Das frühromische Lager und die Wohnsiedlung von Adony-Vetula Salina, *Acta Arch. Acad. Sc. Hungaricae* 4 (1954) 145, sl. 16: 8, 10 a.

¹⁸ A. Oxé, Bericht über Vorarbeiten zum Katalog der italischen Terra-Sigillata, 7. *Bericht RGK*, 1912 (1915) 13 ss.

¹⁹ F. Wiesinger, *Die verzierte Sigillata aus Linz*, Jahresb. d. Oberösterr. Musealvereins 80 (1924) 61.

²⁰ B. Vikić-Belančić, Neka obilježja rano-cesarske keramike u jugozapadnoj Panoniji, *Starinar* 13—14 (1965) 90.

²¹ V omenjenem okopu 19/17 v Adonyju se poleg *C.T.SUC* pojavlja tudi padanska keramika delavnic *L.M.V.* in *Q.S.P.*, katerih izdelki so v Szombathelyju bili in plasti skupaj z novci Nerve (glej P. Karnitsch, *o. c.*, 21).

²² V zvezi s tem momentom se B. Vikić-Belančić, *o. c.*, 90 in 103 za najdbe iz Ptuja in Siska (*ibidem*, op. 7) opira na datacijo É. Bónis, ki je v bistvu prva objavila to gradivo in po njej povzemajo datacijo tudi drugi (glej *o. c.*, op. 59 a).

²³ Tudi Bónisova poudarja, da prav zaradi tega obravnava gradivo kot celoto.

²⁴ B. Vikić-Belančić, *o. c.*, 98 s.

²⁵ *Ibidem*, 103.

²⁶ V profilu sekt. G. tj. v kv. 56 je izkopan as iz časa Avgusta, ki spada v leta 18.—2. pr. n. št.

ZWEI GEFÄSSE MIT TÖPFERSTEMPEL AUS RABELČJA VAS IN PTUJ

Zusammenfassung

Unter den zahlreichen im Raum des neugebauten Wohnblocks B-V ausgegrabenen Keramikfunden scheidet die Autorin die Fragmente zweier Gefässe aus, d. h. einer Urne und eines Tellers mit im Stempel eingepresstem Namen des Verfertigers (T. 1; T. 2: 2). Es handelt sich um den Namen AVINIA bzw. AVENIA, der in Ptuj an beiden Gefässtypen nicht unbekannt ist. An Hand der Tatsache, dass die Keramik dieser Werkstätte nach den Funden aus Štrigova datiert wird, unterwirft die Autorin die Elemente dieser poetovischen Gefässe einer Analyse und vertritt die Ansicht, diese zwei Gefässe mit dem Stempel der Werkstätte AVENIA seien aus dem 1. Jahrhundert, wobei sie davon ausgeht, wie die Stempel in Form *planta pedis* anderswo und im allgemeinen auch an den Urnen dieses Typs in Poetovio datiert werden. Da die Datierung der Gräber in Štrigova nicht auf geschlossenen Grabeinheiten beruht und da auch für die Fundexemplare aus der Nekropole von Zgornja Hajdina die Grabeinheiten nicht bekannt sind, stützt die Autorin die Datierung ausserdem auf die stratigraphischen Ergebnisse aus dem Grabungsbereich von Ptuj. Die beiden Gefässe waren nämlich in der Schicht mit andern Typen von Frühkeramik, auch mit gestempelter Keramik aus der Po-Ebene, vergesellschaftet (C. T. SUC).⁶